

S N J E Ž A N A P A V I Č I Ć

Muka Kristova

u hrvatskoj likovnoj baštini

**“Nu mislimo ob tom
danas, gdo na križu
umri za nas”**

Muka Kristova

u hrvatskoj

likovnoj baštini

Muzej Mimara,

ožujak/travanj 1999.

Želeći svečano najaviti dolazak uskrasnih blagdana Udruga pasionske baštine Hrvatske organizirala je od 24. do 31. ožujka 1999. godine niz manifestacija, koncerata, scensko glazbenih prikaza, izložaba i predavanja u poznatim zagrebačkim muzejima, crkvama, knjižarama i galerijama. U sadržaju programa bile su, između ostalog zastupljene, izvedbe djela Franza Liszta (oratorij “*Christus*”), Borisa Papandopula (oratorij “*Muka gospodina našega Isukrista*”), Slavka Govorčina (“*Requiem za 16 lavandiera*”), zatim korizmenski napjevi Neretvanske doline, hrvatske pasionske skladbe, kazališne predstave (“*Prikazanje života svetoga Lovrinca mučenika*” u izvedbi Hvarskog pučkog kazališta) te etnografske i likovne manifestacije (“*Korizmeno narodno ruho*”, “*Jer pijesak sam i vrijeme i kap s dlana*” izložba studenata Akademije likovnih umjetnosti te izložba “*Nu mislimo ob tom danas, gdo na križu umri za nas*” u Muzeju Mimara).

Prikaz o izložbi u Muzeju Mimara o Muci Kristovoj u hrvatskoj likovnoj baštini valja započeti s predavanjem održanim 30. ožujka na kojem su o likovnosti, arheologiji te ikonografiji Muke kristove govorili Adalbert Rebić, Mladen Pejaković, Dino Milićević i autor izložbe prof. dr. Igor Fisković. Govoreći o raspelima na prostoru Hrvatske, o njihovoj rasprostranjenosti te stilsko-morfološkim obilježjima, prof. Fisković je tada ujedno naznačio i jedan prilično veliki problem u realizaciji same izložbe, a to je stanje umjetnina i nemogućnost njihova jednostavna transportiranja, jer mnoga je djela vrlo teško i nezahvalno izdvajati iz njihovih autentičnih cjeli-

na, a i prije bilo kakvog pomicanja potrebno ih je čvrsto konsolidirati, podlijepiti i konzervirati kako se u samom prijevozu ne bi dogodila veća oštećenja. Da je, dakle bilo moguće bez problema dopremiti i preostali dio umjetnina, kao što su primjerice raspela impresivne jednostavnosti iz Gračišća i Galežane, monumentalna raspela uglednog svećenika Jurja Petrovića iz Splita, Šibenika, sa Konavla i Omiša, velika drvena romanička oslikana raspela iz zadarskih crkava Sv. Frane i Sv. Mihovila, iz splitskog dominikanskog i trogirskog benediktinskog samostana, zatim gotičko raspelo iz Kotora i niz drugih, izložba bi svakako bila još cjelovitija. No i u ponudjenom smanjenom izboru ona je dobrodošla i značajna manifestacija jer okuplja i na jednom mjestu pokazuje dio reprezentativne baštine s prostora cijele Hrvatske, i to ne samo domaće autore već i one, kako je zapisano u pratećem izložbenom deplijanu: *”koji stjecajem raznih okolnosti postajahu dijelom naše umjetničke svojine”*, što sve iziskuje velike organizatorske napore i odgovornosti.

I dok je izložba bila postavljena prema regionalnim i tematskim kriterijima, ovaj se prikaz više pridržava kronološkog principa. Tako među najstarijim eksponatima nalazimo jedan relikvijarni križić, u stručnoj terminologiji poznat kao enkolpion, nastao najvjerojatnije u sirijskim radionicama 7. stoljeća. Sljede manja brončana raspela (do visine 14 cm), nastala od 11. do 13. st. Jedno od tih raspela čuva se u Riznici zagrebačke katedrale, a potječe iz crkve sv. Martina u Martinšćini iz Hrvatskog Zagorjâ, dok je drugo

raspelo iz Siska i čuva se u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

Likovna strujana Treccena ilustrira ulomak freske iz tridesetih godina 14. st. što je pripisan talijanskom majstoru Simone Martiniju poznatom po istančanoj profinjenosti i eleganciji izraza. Zatim je tu jedno raspelo iz crkve sv. Roka iz Rogove te reljef *“Oplakivanje Krista”* majstora Venuzija iz Sulmone.

Kip Bogorodice Sućutne iz Brinja isklesan je oko 1400. godine i bio je dio inventara gotičke kapele grada Sokolca. Stilski pripada tipu tzv. lijeplih Pietá a s obzirom na vrsnu izvedbu i tipološku koherentnost vjerojatno je import iz srednje Europe, možda iz Češke. No nije isključena mogućnost da je kip nastao i u našim krajevima unutar kruga paraleljanskih majstora koji u to vrijeme djeluju na ovim prostorima. Oko 1400. godine nastaje i raspelo iz katedrale u Krku. Na obojenom drvu visine 1 m izrazbano je djelo sugestivne dramatike s naglašenim izrazom bola na licu, spuštenih kapaka, otvorenih usta, jako naglašenih rebara, ovješnog trbuha, mršavo istegnutih ruku, izrazitih lomova i gotovo pravokutnog zakretanja donjeg dijela tijela. Perizoma, tkanina oko Kristovih bokova, ovdje je, u odnosu na ostale primjere, nešto duža i prekriva noge gotovo do koljena, a presavijeni kraj s desnog bedra djelomično uravnotežuje izrazito napetu i ekspresivnu kompoziciju.

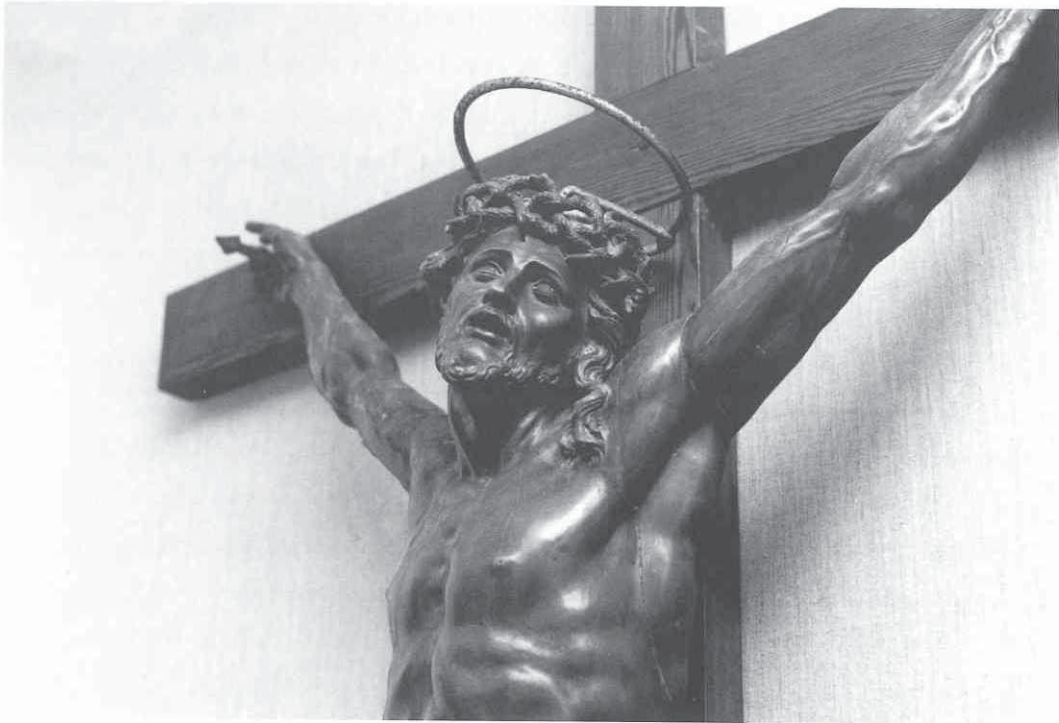
Od eksponata iz 15. stoljeća valja izdvojiti kameni reljef s prikazom *“Oplakivanja Krista”* koji je prvotno bio ugrađen u pročelje dubrovačke crkve Sv. Vinka, a čuva se u zbiraci dominikan-

skog samostana. Autor tog istog reljefa izradio je u Dubrovniku Bogorodicu za fontanu u klausturu Samostana male braće i nekoliko reljefa sv. Vlaha. Blago modeliranje draperije te suzdržana obrisna linija odaju ruku majstora školovanog u

duhu suptilnog stila internacionalne gotike. Poluprozirne alabasterne reljefne ploče pravokutnog oblika visine oko 40 cm koje potječu iz prekrasnog franjevačkog samostana na Badiji, a danas se čuvaju u Riznici korčulanske katedrale, također pobuđuju veliko zanimanje. Ploče su proizvedene u Nottinghamu u 15. st., a prikazuju ikonografske teme "Uhićenja" i "Bičevanja Krista". Upravo spomenutu temu "Bičevanja", ovjekovječio je 1446. godine i Juraj Dalmatinac na reljefu s grobnice Sv. Staša iz katedrale Sv. Dujama u Splitu. Na izložbi su i dva procesionalna križa, koja su se nosila u ophodnoj povorci na dugoj metalnoj ili drvenoj motki. Jedan je križ, prema ugovoru sklopljenim 1471. godine s korčulanskim bratimima (koji su prikazani na donjem kraku križu), pripisan poznatom zlataru Ivanu Progonoviću, a čuva se u bratovštini Svih svetih u Korčuli. Drugi je procesional iz posljednjeg desetljeća 16. st. napravio talijanski majstor Tiziano Aspetti, i čuva se u Vrboskoj na Hvaru. Inače veće zbirke procesijskih križeva datirane od 13. do 19. st. nalaze se najčešće upravo po crkvama Dalmacije.

Osim procesionala na izložbi se može vidjeti još jedna vrsta križeva, a to je pacifikal, ili križ koji donosi mir. Stariji je pacifikal djelo nepoznatog majstora s kraja 16. st. iz Sv. Lenarta Opata u Kotarima. Jednostavnog je oblika, izrađen je od pozlaćenog lijevanog bakra, stoji na četverolisnom podnožju, a nodus ili središnji dio noge je u obliku spljoštene jabuke i ukrašen je stiliziranim listićima između kojih su rombičasta ispupčenja, a pri dnu su kipići Majke Božje i sv. Ivana.

Za razliku od tog pacifikala onaj mladi proizveden u drugoj polovici 18. st., iz župne crkve u Konjščini gradačkog majstora Matthiasa Antona Bernhaupta, znatno je bogatiji i složeniji u izvedbi. Stoji na ovalnoj nozi s rokajnom ornamentikom, a gore drži križ koji je s prednje strane gusto dekoriran isprepletenim granjem vinove loze i grozdovima. Na donjem je dijelu označen žigom grada Graza.

Na samom početku 17. st. izrađen je plenarij, ploča pravokutnog oblika s prikazom raspeća, likovima sv. Stjepana kralja i sv. Elizabete. U podnožju kleći sv. Franjo Asiški, a u uglovima su likovi evanđelista te andeoske glavice. Pobočne su strane također ispunjene pozlaćenim srebrnim i graviranim ukrasom. Plenarij je u pozlaćenom srebru s ukrasima od dragulja oblikovao

poznati zagrebački zlatar Ivan Mihaljfi 1606. godine za vrijeme bosanskog biskupa i velikog prepozita zagrebačke katedrale Franje Ergeljskog. Za ovu je izložbu iz Muzeja Mimare posuđeno nekoliko slika kao napr. "Raspeće" A. V. Dycka iz prve pol. 17. st., zatim jedna slika njemačke škole nastala oko 1700. godine. Od skulpturalnih radova treba spomenuti kip Žalosne Marije Jakova Ivana Altenbacha, varaždinskog baroknog majstora iz 1670. godine. To je najstariji primjer kipova izrađen za lepoglavske pavline, a bio je ukomponiran u drveni retabl glavnog oltara iz 1755. u crkvi Sv. Marije na Veternici gdje se nalazi ljetna rezidencija lepoglavskih pavlina.

Raspelo poznatog mletačkog majstora Giacoma Piazzette iz 1703. godine ulazi u grupu uvezenih

mletačkih raspela koja su često naručivana za crkve Dalmacije, Kvarnera i Istre (Cres, Buje, Kaštela, Split, Dubrovnik, Prčanj, Zadar, Murter). Patetična dramatičnost i senzualnost, vješto nabrana draperija perizome, glatkoća inkarnata, sugestivni bolni izraz lica, uravnotežena kompozicija i blaga modeliranost samo su neka obilježja ovog kvalitetnog skulptora. Raspelo se čuva u Zbirci umjetnina dominikanskog samostana u Starom gradu na Hvaru. Potpuno drugačiji pristup oblikovanju raspela pokazuje nam rad drvorezbara Fulgencija Bakotića iz 1740. godine što se čuva u Zavičajnom muzeju Kaštel Novi. Tu je evidentan spoj stare lokalne tradicije s gotičkim križevima i individualne barokne izražajnosti i patetike. Sve je vrlo pojednostavljeno, a pojedini su djelovi tijela, primjerice otkinuta koža sa koljena, izrazito naturalizirani. Veliko raspelo Dionisiusa Hoffera iz franjevačke crkve u Klanjcu nastalo 1735. godine pokazuje pak vrsnu modeliranost s naglašenim čvorovima rebara na grudnom košu, nabreklih žilama, koščatim koljenima, spuštenom glavom i vrlo tužnim izrazom lica. Još je jedna umjetnina iz spomenutog franjevačkog samostana u Klanjcu prisutna na ovoj izložbi. To je onaj lijepo izrađen stojeći, oltarni križ postavljen na trokrakom vo-

lutastom podnožju. Ne znamo tko je autor tog križa što se danas čuva u Riznici zagrebačke katedrale, ali po natpisu u kartuši znamo da je djelo nastalo 1715. godine te da ga je kao zavjetni dar Sv. Antunu Padovanskom u Klanjcu poklonio biskup Gabriel Anton Erdödy. Na vrhovima krakova tog križa aplicirani su ovalni cizelirani likovi evanđelista, a na uspravnom kraku je reljef s prikazom "Krista na maslinskoj gori". Iz zagrebačke je Riznice posuđena također "Pietà" Mathiasa Winklera. Ta kvalitetna srebrna umjetnina iz 1765. godine (srebro je lijevano na način bronce te cizelirano i gravirano) prikazuje Madonu koja sjedi na pećini a na koljenima drži Kristovo opušteno tijelo. Zanimljivo je djelo i prizor raspeća u staklenoj vitrini sa likovima Marije, Ivana i Magdalene iz župne crkve u Sesvetama iz prve pol. 18. st., što se čuva u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu. Iz tog je muzeja i "Mali Isus" koji se prvotno nalazio u Uršulinском samostanu u Varaždinu. Svemu, na kraju treba dodati i seriju slika od 14 primjeraka manjih formata (34 x 42 cm) izvedenih tehnikom ulja na platnu koje prikazuju ciklus Križnoga puta. Slike su datirane u 18. st., a čuvaju se u zbirci franjevačkog samostana u Orebićima.